BALKANLARDA KIRILGAN BARIŞ

1990'larda Demir Perdenin çöküşü ve Yugoslavya coğrafyasının siyasi dönüşümü sonrasında Balkanlarda ortaya çıkan yedi yeni devletin kurumsal ve siyasal yapılanmasının demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü alanlarında aynı ölçüde olgunlaşmadığı bir gerçek.

Hasan Aşan

(E) Büyükelçi

1990'larda Demir Perdenin çöküşü ve Yugoslavya coğrafyasının siyasi dönüşümü sonrasında Balkanlarda ortaya çıkan yedi yeni devletin kurumsal ve siyasal yapılanmasının demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü alanlarında aynı ölçüde olgunlaşmadığı bir gerçek.

Balkanlar, dünyanın başka bölgelerinde yaşanan ve küresel savaşlara dönüşme riski taşıyan sıcak çatışmaların gölgesinde nispeten sakin görünse de siyasi kutuplaşma, etnik çekişme ve kurumsal kırılganlıklar nedeniyle kolayca istikrarsızlaşabileceği hesaba katılmalı.

Uluslararası planda fazla hissedilmeyen bu sorunlar bölgede ciddi tedirginlik kaynağı olmayı sürdürmekte.

Slovenya ve Hırvatistan Avrupa Birliği ve NATO üyelikleri ile devletleşme ve bağımsızlık süreçlerini nispeten aşmış olsalar da Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Kosova ve Bosna-Hersek'te durum aynı olgunlukta değil.

Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya uluslararası müdahale ve baskılara en fazla maruz kalan ülkeler olup, bunlardan Kosova ve Makedonya bazı kritik eşikleri

Haziran ayında görevinden ayrılan eski Yüksek Temsilcinin yerine vekaleten atama yapılmış ve yeni temsilcinin Temmuz ortalarında belirlenmesi hedeflenmişti. Ancak öne çıkan adaylar üzerinde uzlaşma sağlanamadığı için atama süreci kilitlenmiş görünmektedir.

aşmış sayılsa da Bosna-Hersek açısından hassasiyetin devam ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Bosna-Hersek

Üç yıl süren, etnik temizlik dahil kanlı çatışmaların yaşandığı Bosna'da savaşı durduran uluslararası çözüm 1995 Dayton Anlaşması ile sağlanabilmişti.

Ancak Dayton Anlaşmasının yarattığı düzen; önerdiği karmaşık anayasal yapı, devlet kurumlarının işleyişindeki kronik tıkanıklık ve entite-devlet sistematiğindeki labirentleri ile yönetimin siyasal kırılganlığına tam çare olamadı.

Günümüzdeki sonuçlarına bakıldığında Dayton'ı bir barış anlaşmasından çok, 34 denemeden sonra Bosna Savaşını durdurmayı başaran ucu açık bir ateşkes anlaşması olarak nitelemek yanlış olmaz.

Anlaşma ile Bosna-Hersek Devleti, Bosna-Hersek Federasyonu ile Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska) olmak üzere iki entite ve özel statüye sahip Bricko Bölgesinden oluşturuldu.

Eşi benzeri görülmemiş bu çok başlı kırılgan yapıda, Devlet Başkanlığı Konseyi üç kurucu milletin temsilcilerinden oluşmakta ve başkanlık sekiz aylık dönemlerle dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Ülkede farklı yönetim kademelerinde fiilen 5 cumhurbaşkanı, 13 başbakan ve 180'den fazla bakan ile 700'ün üzerinde milletvekili ve parlamento üyesi iç içe görev yapmakta.

Bu parçalı siyasi yapıda iç meselelerde ve egemenliği ilgilendiren dış meselelerde ciddi yönetsel çıkmaz ve boşluklar yaşanır oldu. Bilhassa üçlü devlet başkanlığı sistematiğinde Sırp, Hırvat ve Boşnak liderlerin, kendi toplumlarından gelen etnik baskılar da göz önüne alındığında her zaman uyum içinde olamadıkları görüldü.

Öte yandan bir diğer talihsizlik Dayton Anlaşmasıyla kurulan kırılgan yapının işleyişini gözetecek olan uluslararası denetim, yönetim mekanizmasının de çok başlılık içinde görevini yapamaz durumda olmasıdır.

Barışı Koruma

Dayton mekanizması Ekim 2026'nın başı itibarıyla dört aydır yeni Yüksek Temsilci atamasını gerçekleştiremedi. Haziran ayında görevinden ayrılan eski Yüksek Temsilcinin yerine vekaleten atama yapılmış ve yeni temsilcinin Temmuz ortalarında belirlenmesi hedeflenmişti. Ancak öne çıkan adaylar üzerinde uzlaşma sağlanamadığı için atama süreci kilitlenmiş görünmektedir.

Ancak görünenin aksine mevcut kilitlenmenin adaylardan dolayı değil, Yüksek Temsilcilik mekanizmasının nasıl devam edeceği boyutundaki uyuşmazlıktan kaynaklandığı anlaşılmış olup bu durum Dayton sisteminin en ciddi siyasi sınavlarından birisidir.

Ülkede güvenlik sistemi herşeye rağmen istikrarını nispeten korumaktadır. Nitekim mevcut gerilimli belirsizlikler atmosferinde 4 Ekim'de yapılan, kesin sonuçları peyderpey açıklanmakta olan genel seçimlerin belirli bir siyasi olgunlukla atlatılmış olması istikrar açısından kayda değer bulunmuştur.

İlk belirlemelere göre seçim sonuçları Dayton düzeninin temel siyasi dengelerini değiştirmemekte, Üçlü Devlet Başkanlığı Konseyindeki Boşnak lider Bakir İzzetbegoviç'in yerine Denis Bekiroviç'in seçildiği, Sırp nüfusunda Milorad Dodik etkisinin devam ettiği ve genel olarak ülkedeki üçlü etnik siyasi tabloda dengelerin aynen korunduğu söylenebilir.

Ancak, buna rağmen kurumsal eşgüdüm ve siyasi sorumluluk bağlamında her an zincirleme kriz olasılığı Dayton yönetimine yine de soğuk terler döktürmektedir.

Dayton kurumlarının zayıflatılmasının devlet kurumlarının bloke edilmesi anlamına geleceğinin vurgulandığı atmosferde her şeye rağmen yeni yüksek temsilcinin gecikmeden belirlenmesi hiç kuşkusuz güvenlik ve istikrar göstergesi olacaktır.

Ancak ne yazık ki ABD ile bazı Avrupalı ülkeler uluslararası gözetimin nasıl devam edeceği konusunda aynı çizgide değil.

ABD ve İtalya'nın başını çektiği, bazı yorumlarda da Japonya ve Türkiye'nin de sıcak baktığı grup, daha sınırlı yetkilere sahip, düşük profilli ve rolü giderek daralacak bir Yüksek Temsilci profili peşinde görünmekte.

İngiltere, Fransa, Almanya ve Kanada'nın desteklediği AB eğilimi ise Dayton istikrarını zafiyete uğratabilecek girişimleri dışlayan, Bonn Yetkisiyle donatılmış güçlü bir temsilcilikten yana tavır sergilemekte.

ABD'nin yaklaşımı, niyet o olmasa da, uzun vadede kontrol mekanizmasındaki gevşemeyi hedeflediği için adeta Rusya'nın değirmenine su taşır görünmekte diyebiliriz. Malumlarıdır, Rusya başından beri Yüksek Temsilcilik makamının meşruiyetini sorgulamakta ve Bonn Yetkilerini kabul etmeyen Republika Srpska liderliğine siyasi destek vermektedir.

Cepheleşen iki eğilimin dışında başkaca yaklaşımın ortaya çıkmaması durumunda, kaçınılmaz olarak Bosna-Hersek'in geleceğine dair son sözün ABD veya AB tercihine göre şekilleneceği kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye

Yeni Yüksek Temsilci seçimine ilişkin olarak resmi makamlarımızdan Türkiye'nin tercihi konusunda bir açıklama duyulmamış olsa da diplomatik kaynaklara ve Bosna-Hersek basınına yansıyan haberlere göre, Ankara'nın son Yönlendirme Kurulu toplantısında ABD, İtalya ve Japonya'ya yakın bir tutum sergilediği iddia edilmişti.

Açık kaynaklardaki resmi beyanlara bakıldığında, bu aşamada tutumumuz; Dayton düzeninin muhafazası, ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, reformların hızlandırılarak merkezi kurumların ve siyasi kuruluşların etkinleştirilmesi ve Yüksek Temsilcilik mekanizmasının gerektiğinde caydırıcı gücünü kullanabileceği yönündedir.

Bu yaklaşımımızın iki ayrı cephede savunulan farklı görüşlerin uzlaştırıcı bileşimi görünümünde olduğu dikkatlerden kaçmamakta olup Bosna-Hersek ve Balkanlarda kalıcı barış ve istikrarın tesisi hedeflenmektedir.

Türkiye Dayton sisteminin sivil uygulamasını yönlendiren mekanizmanın içinde ve önemli bir aktördür. 55 ülkeden oluşan Barış Uygulama Konseyinin üyesidir ve Yönlendirme Kurulunda İslam İşbirliği

Türkiye Dayton sisteminin sivil uygulamasını yönlendiren mekanizmanın içinde ve önemli bir aktördür. 55 ülkeden oluşan Barış Uygulama Konseyinin üyesidir ve Yönlendirme Kurulunda İslam İşbirliği Teşkilatını temsilen yer almaktadır. Yüksek Temsilci'nin belirlenmesi dahil siyasi karar alıcılar arasındadır.

Teşkilatını temsilen yer almaktadır. Yüksek Temsilci'nin belirlenmesi dahil siyasi karar alıcılar arasındadır.

Ancak Bosna-Hersek'teki etkimizin, sahip olduğumuz tarihî ve siyasi ilişkilerle kıyaslandığında, farklı neden ve engellemeler nedeniyle henüz potansiyelini tam yansıtmadığı da bir gerçek.

Sorunun tüm taraflarıyla görüşebilen yegane ülke konumundaki Türkiye'nin bir anlamda bu gücünü diplomasi maharetiyle daha fazla öne çıkararak ABD ile AB arasındaki keskinliği törpüleyebilir.

Ankara aynı anda Saraybosna, Belgrad ve Zagreb'le görüşmeyi sürdürebilen ülkelerden birisidir. Bu Bosna-Hersek'te sadece taraflardan birinin yanında duran değil, Dayton'ın tüm unsurlarını aynı masada tutabilecek stratejik "dengeleyici güç" anlamına gelebilir.

Sorunun sadece Boşnaklar ile Sırplar arasındaki gerilimin giderilmesi değil Sırbistan, Bosna-Hersek ve Hırvatistan arasındaki ilişkilere de bağlı olduğu hatırda tutulmalı.

Türkiye, bu ayrıcalıklı konumu ile, Dayton'ı daraltıp, küçültmek yerine, Dayton düzeninin barışı sağlayan temelini koruyup, giderek Yüksek Temsilciliğe bağımlılığı azaltacak işlevsel devlet yapılanmasını inşa etme yönünde reformların teşvikini öne çıkarabilir.

Balkanlar gibi kaynamaya hazır bir coğrafyada, siyasi çıkmazlar içindeki Bosna-Hersek'in bu kritik döneminde atılacak yanlış bir adımın sonuçları kestirilemeyecek zincirleme etkisinin nelere yol açabileceğini, incelikli ve etkin diplomasi diliyle bölge hissiyatını bilmeyen küresel aktörlerin dikkatine getirmeyi ısrarla sürdürmek yararlı olacaktır.